

Хань Юйцень

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-9748-1976>

Аспірант кафедри теорії та методики
музичної освіти хорового співу і диригування
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна) E-mail: 814849170@qq.com

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Метою роботи є висвітлення змісту методів художньо-творчої резонансної взаємодії, у підґрунті яких лежить самокерований процес, коли вплив викладача резонансний обраному студентом варіанту розвитку власної художньо-творчої діяльності. У своїй основі ці методи підпорядковані меті – управління рівнем психічної та художньо-творчої активності та рефлексії майбутніх учителів музичного мистецтва як основних механізмів формування умінь художньо-творчої самоорганізації.

Методологія. В основу дослідження були покладені принципи теорії самоорганізації, їх застосування у педагогічній діяльності; психолого-педагогічні засади формування творчої особистості майбутнього вчителя; теоретико-практичні аспекти цілісної фахової підготовки вчителя музичного мистецтва. Осмислення проблеми дослідження дало підстави для визначення алгоритму організації процесу формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутнього вчителя музичного мистецтва під кутом зору взаємопов'язаної діяльності викладачів і студентів, надання студентам педагогічної допомоги, підтримки та сприяння розвитку їхнього досвіду художньо-творчої самоорганізації шляхом упровадження у навчальний процес методів художньо-творчої резонансної взаємодії.

Наукова новизна представленого дослідження полягає в уточненні сутності методів художньо-творчої резонансної взаємодії.

Висновки. Аналіз методів, представлених у науково-методичній літературі, доводить, що навчання майбутніх учителів музичного мистецтва повинно вийти за рамки загальноприйнятої традиційної моделі. Це означає, що викладач має бути не тільки постачальником знань, а й суб'єктом, який визначає освітній вектор кожного студента. Отже, необхідно розширити звичні межі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва за рахунок методів і прийомів навчання, які побудовані на попередньому досвіді студентів, на інтеграції різних концепцій і практик, на перенесенні знань із різних дисциплін до багажу нової фахової інформації.

Ключові слова: самоорганізація, уміння, методи, учитель музики.

Постановка проблеми. Актуальність роботи. Актуальність проблеми формування умінь художньо-творчої самоорганізації в процесі фахової підготовки у навчальному закладі вищої мистецької освіти обумовлена сучасними вимогами до підготовки фахівця XXI століття, зорієнтованими на вміння, які будуть затребувані в недалекому майбутньому. Основою таких орієнтирів є звіт про майбутнє професій, виголошений на Всесвітньому економічному форумі в Давосі, з якого випливає, що перелік умінь, які будуть найбільш затребуваними, безпосередньо пов'язаний зі здібностями особистості до творчої самоорганізації. До десяти навичок, які необхідні у 2020 році, належать: комплексне багаторівневе рішення проблем (Complex problem solving); критичне мислення (Critical thinking); креативність у широкому сенсі (Creativity); вміння управляти людьми (People management); взаємодія з людьми (Coordinating with others); емоційний інтелект (Emotional intelligence); формування власної думки і прийняття рішень (Judgment and decision making); клієнтоорієнтованість (Service orientation); уміння вести переговори (Negotiation); гнучкість розуму (Cognitive flexibility). Як бачимо, п'ять з десяти навичок стосуються вміння спілкуватися з людьми, домовлятися і керувати ними, розуміти і служити їм (це управління персоналом, взаємодія з людьми, переговори, клієнтоорієнтованість, емоційний інтелект). Ще чотири сфери пов'язані з умінням особистості швидко міркувати, бачити суть, знаходити рішення проблем, генерувати нові проекти та ідеї (комплексне рішення проблем, креативність, когнітивна

гнучкість, критичне мислення) [2; 5]. Таким чином, проблема формування художньо-творчої самоорганізації актуальна, а її розв'язання дає можливість особистості проявити вміння фахівця XXI століття в процесі професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемі самоорганізації у науково-педагогічній літературі відведене чільне місце, оскільки автори досліджень вважають її формою прояву активності особистості в межах спеціально організованої діяльності (О. Барвенко, Т. Гура, Н. Дмитренко, М. Дьяченко, Н. Кабусь, Л. Кандибович, С. Кульневич, В. Моросанова, Н. Попова, А. Яворський та інші). Психологічні основи формування вмінь самоорганізації студентів вищих навчальних закладів досліджує Н. Мерко; проблему формування у майбутніх учителів умінь професійної самоорганізації представлено у роботі Н. Дуднік; умовам успішного формування вмінь і навичок самоорганізації професійної діяльності під час професійної підготовки менеджера освіти присвятила своє дослідження В. Жигірь. Питання професійної самоорганізації вчителя музичного мистецтва висвітлено наукових розвідках В. Арюткіна, К. Завалко, А. Зайцевої, Л. Лобової, А. Маричевої, Н. Млиницької, Т. Пляченко, Н. Салан, Н. Сегеди та інших.

Мета. Висвітлення змісту методів художньо-творчої резонансної взаємодії, у підґрунті яких лежить самокерований процес, коли вплив викладача резонансний обраному студентом варіанту розвитку власної художньо-творчої діяльності. У своїй основі ці методи підпорядковані меті – управління рівнем психічної та художньо-творчої активності та рефлексії майбутніх учителів музичного мистецтва як основних механізмів формування умінь художньо-творчої самоорганізації.

Методологія. В основу дослідження були покладені принципи теорії самоорганізації, їх застосування у педагогічній діяльності (В. Буданов, В. Данилов, Н. Вишнякова, О. Князева, С. Кульневич, С. Курдюмов, В. Лутай, І. Пригожин, А. Свідзинський, Г. Хакен та ін.); психолого-педагогічні засади формування творчої особистості майбутнього вчителя (В. Бутенко, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Побережна, С. Соломаха, О. Хижна, О. Шевнюк, В. Шульгіна та ін.); теоретико-практичні аспекти цілісної фахової підготовки вчителя музичного мистецтва (Н. Гузій, О. Єременко, К. Завалко, А. Козирь, Л. Масол, Г. Падалка, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, Н. Сегеда, О. Щолокова та ін.).

Наукова новизна представленого дослідження полягає в уточненні сутності методів художньо-творчої резонансної взаємодії: метод автономного пошуку, метод спроб і помилок, метод психологічної підтримки, метод стимулювання студентів до організації свого часу, ситуативний метод, метод організованих стратегій, оцінно-регулятивний метод, метод позитивної та критичної рефлексії, метод оптимального розв'язання задач художньо-творчої самоорганізації, метод регулярного студіювання набутих умінь художньо-творчої самоорганізації, аналітико-вибірковий метод, діалогічний метод.

Результати дослідження. Аналіз методів, представлених у науково-методичній літературі, доводить, що навчання майбутніх учителів музичного мистецтва повинно вийти за рамки загальноприйнятої традиційної моделі, коли навіть на старших курсах викладач є не тільки постачальником знань, а й суб'єктом, що визначає освітній вектор кожного студента. Студент же, як правило, є пасивним одержувачем знань. Для виходу з подібної ситуації необхідно розширити звичні межі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва і зробити процес навчання нелінійним. А це означає, що методи і прийоми навчання повинні ґрунтуватися на попередньому досвіді студентів, на інтеграції різних концепцій і практик, на перенесенні знань із різних дисциплін до багажу нової фахової інформації.

На підставі досліджень М. Гапонцевої, В. Гапонцева, В. Федорова [1] у своїй роботі ми адаптували і використали низку методів, які отримали назву методів художньо-творчої резонансної взаємодії. Тобто це методи, які спираються на самокерований процес, коли вплив викладача резонансний обраному студентом варіанту розвитку власної художньо-творчої діяльності.

Таким чином, у нашому дослідженні процес формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачав особливу форму взаємодії між усіма підсистемами у відкритому освітньому процесі. Для того, щоб розкрити механізм такої взаємодії, нами був проведений аналіз рольових задач викладача та студента у процесі фахової підготовки. Результати аналізу відображені в таблиці 1.

Аналіз результатів підтвердив доцільність застосування методів художньо-творчої резонансної взаємодії, оскільки у процесі використання таких методів змінюється роль як викладача, так і студента. Викладач керує навчанням, але робить це без вказівки алгоритму дії або конкретного завдання, які вимагають певного рішення від студента, тобто відбувається постановка проблеми або створення ситуацій, які змушують студента діяти автономно і самостійно.

У розробці методичного забезпечення формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва ми також зупинилися на методах, пов'язаних з розумовою діяльністю студента-музиканта та його художньо-творчою діяльністю, тобто із використанням засвоєних нових художньо-творчих понять, дій, умінь, навичок на практиці.

**Взаємодія викладача та студента
у процесі фахової підготовки**

№	Студент	Викладач
1	Відчуває потребу в серйозному навчанні, а також у самопізнанні.	<ol style="list-style-type: none"> 1. На основі індивідуальних досліджень (наприклад, опитувальників для визначення модальності індивідуума; типу сприйняття, мислення, темпераменту), допомагає студентам пізнати самих себе. 2. Допомагає студенту об'єктивно оцінити рівень його знань, умінь і навичок. 3. Показує рівень, необхідний для вдосконалення. 4. Націлює студента на самоорганізацію і самооцінку.
2	Знаходиться в умовах взаємної поваги, комфорту, довіри, можливості висловлювати свою точку зору на проблеми в організації власної художньо-творчої діяльності.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечує атмосферу взаємної поваги і довіри. 2. Розглядає студента як самодостатню особистість, що має право на власне вираження думок і почуттів.
3	Планує, проектує і моделює художньо-творчу діяльність.	Використовує систему методів навчання, залучаючи студентів до всіх етапів художньо-творчої діяльності.
4	Розуміє шляхи досягнення поставленої мети, вміє об'єктивно оцінювати результати власної художньо-творчої діяльності.	Залучає студентів до оцінки ними власної художньо-творчої діяльності, діяльності інших студентів, а також діяльності викладача. Пропонує критерії успішності на шляху досягнення поставлених цілей.
5	Розуміє перспективні та найближчі цілі художньо-творчої діяльності.	Розробляє інтегративну мету художньо-творчої діяльності, залучає студентів до її визначення і розуміння. Враховує як соціальні, так і фахові потреби студентів.
6	Усвідомлює, що успішність художньо-творчої діяльності багато в чому залежить від нього, від його умінь художньо-творчої самоорганізації.	

Ці методи були спрямовані на активізацію мислення, пам'яті, пізнавальної самостійності. Процес формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва розгортався під час індивідуальних та групових занять, виконавської практики та творчо-самостійної роботи студентів.

Розглянемо конкретні методи художньо-творчої резонансної взаємодії детальніше.

Головним завданням методу *автономного пошуку* є навчання в індивідуальній діяльності у результаті якої студенти вчать виявляти власні прогалини в знаннях та вміннях художньо-творчої самоорганізації. Для реалізації цього методу художньо-творчі завдання будувалися таким чином, щоб дії студента відповідали певному алгоритму пошуку ефективного розв'язання завдання.

Застосування *методу спроб і помилок* було націлене на генерування студентами ідей, їхній оцінці, добирання найоптимальнішого розв'язання конкретного завдання у процесі занурення у проблему художньо-творчої самоорганізації. Цінність методу – у розвитку терпіння і наполегливості, адекватного ставлення до невдач.

Дієвим вважаємо також *метод психологічної підтримки* (створення ситуацій досягнення позитивного результату), оскільки унікальність кожної людини у вираженні власних потреб і мотивів діяльності проявляється відповідно власній самооцінці. Таким чином, цей метод сприяє усвідомленню студентами необхідності активного опановування вмінням самостійно діяти, на фоні якого вони отримують упевненість у своїх досягненнях.

Також важливим є *метод стимулювання студентів до організації свого часу*. Формування умінь художньо-творчої самоорганізації вимагає оволодіння прийомами тайм-менеджменту, які допоможуть майбутнім учителям музичного мистецтва навчитися працювати з предметною і фаховою інформацією, структурувати її, опановувати прийоми особистого управління часом.

Доречним методом художньо-творчої резонансної взаємодії є *ситуативний*. Цей метод, за виразом А. Шумки, трансформує процес пізнання у процес відкриття нового досвіду зв'язків і відношень між подіями, явищами, предметами, їх критичне осмислення [6, 100]. У нашому дослідженні

використовувалися два типи ситуативного методу. Перший – це коли певну, часто проблемну ситуацію, планував викладач. Створювана ним проблема містила певну інформаційну новизну у межах поняття художньо-творчої самоорганізації; студенти вирішували цю проблему самостійно. Другий тип – це виникнення ситуації спонтанно, в залежності від шляху вирішення вихідної проблеми. Дана ситуація вирішувалася студентами також самостійно, але в окремих ситуаціях за допомогою викладача, що було викликано необхідністю опанування великого обсягу незнайомої предметної інформації.

Одним із головних психологічних бар'єрів у розв'язанні задач художньо-творчої самоорганізації є інерція мислення студентів. На нашу думку, використання методу *організованих стратегій* [4, 285–288] допомогло певною мірою подолати цю проблему. В основу методу покладені принципи самоуправління особистості у виборі нових стратегій вирішення задачі художньо-творчої самоорганізації та відсторонення (відмежування), тобто розгляд об'єкта, предмета, процесу кожного разу з нової точки зору.

Правила методу полягали у необхідності використання наступних стратегій у процесі розв'язання задач художньо-творчої самоорганізації:

- 1) стратегії функціонально-цільового аналізу;
- 2) стратегії аналізу протиріччя;
- 3) стратегії подолання бар'єру (перешкоди);
- 4) стратегії використання інформації;
- 5) стратегії пошуку ідеї;
- 6) стратегії оцінюючих суджень;
- 7) стратегії прийняття рішення.

У процесі формування умінь художньо-творчої самоорганізації доцільним є *оцінно-регулятивний метод*, який передбачає самоаналіз, оцінку студентами своїх досягнень, результатів розумової та емоційної активності у процесі зіставлення вже отриманих знань і умінь з новими здобутками, емоційного співпереживання художніх образів музичних творів.

Важливим феноменом і механізмом формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва є рефлексія, зокрема – критична. Саме внаслідок рефлексивного відображення й осмислення художньо-творчої діяльності стає можливою активність особистості у процесі художньо-творчої самоорганізації. Як зазначає Я. Любимий, «особливим видом рефлексії є відрефлексовування зворотних зв'язків в оцінюванні міри та якості реалізації стратегії та цілей діяльності у процесі самої цієї діяльності та супроводжувальне коригування з метою якнайкращого її здійснення. Тут рефлексія постає не лише як інтелектуальний, але й як вольовий феномен» [3, 10]. Отже, з огляду на це впровадження *методу позитивної та критичної рефлексії* (для самооцінки своїх здобутків та недоліків) сприяло високій якості, ефективності та інтенсивності формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки.

Одним із ключових методів вважаємо *метод оптимального розв'язання задач художньо-творчої самоорганізації*, який побудований на основі розвитку пошуково-інверсійного стилю мислинневої діяльності, заснованої на різних точках зору. Такий підхід до розв'язання задач художньо-творчої самоорганізації ґрунтується на різних точках зору, дозволяє розглядати проблему не тільки з традиційної, але й з нестандартної позиції. Метод базується на закономірностях і, відповідно, принципі дуалізму; діалектичній єдності й оптимальному використанні протилежних (прямих і зворотних) процедур творчого мислення (аналіз і синтез, логічне й інтуїтивне), статичній і динамічній характеристиці об'єкта дослідження; зовнішній і внутрішній стороні об'єкта. Безсумнівним достоїнством цього методу є те, що він дозволяє розвивати діалектику мислення, відшукувати вихід із, здавалося б, безвихідної ситуації, знаходити оригінальні, часом дуже несподівані рішення різного рівня труднощів і проблемності творчих задач.

Варто звернути увагу на метод *регулярного студювання набутих умінь художньо-творчої самоорганізації*. Цей метод глибоко перетворює процес навчання. За своєю психологічною роллю навчання трансформується у процес становлення продуктивності особистості. Продуктивність означає, що майбутній учитель музичного мистецтва відчуває себе в єдності зі своїми силами, в якості перетворювача власної діючої сили. Таким чином, змінюються рівень художньо-творчої самоорганізації майбутнього учителя музичного мистецтва, способи розуміння ситуації та способи взаємодії і спілкування, готовності не тільки до прийняття, а й до переформулювання цілей художньо-творчої діяльності, відкриття її нових смислів. У такий спосіб, майбутній фахівець перетворюється на провідного ініціативного партнера. Це є показником вищої, розвиненої форми художньо-творчої самоорганізації особистості.

Аналітико-вибірковий метод спрямовувався на формування здатності студентів аналізувати, коректувати і вдосконалювати власне художньо-творче зростання. Це віддзеркалювалося у готовності до систематичного набуття ними досвіду художньо-творчої самоорганізації і підкріплювалося прагненням студентів до вироблення власного стилю художньо-творчої діяльності.

Діалогічний метод передбачав спілкування у формі суб'єкт-суб'єктних стосунків. Іншими словами, співбесідники (викладач і студент) мали рівні права на: «свою систему цінностей; гідність і повагу; індивідуальність, своєрідність, відмінність від співбесідника; незалежність, суверенітет; вільну, нічим не регламентовану думку; обстоювання своїх прав, позиції; довіру з боку співбесідника; розуміння; пошук, помилку; почуття та їх відкрите вираження».

Зазначений метод також передбачав внутрішній діалог особистості, давав змогу кожному знайти правильний шлях до взаєморозуміння, подивитися на себе очима «іншого», запобігти протиріччям або подолати їх. Результати внутрішньодіалогової рефлексії допомагали майбутнім учителям музичного мистецтва робити свідомий вибір, гнучко реагувати на перебіг подій під час занять, коригувати власні дії, самовдосконалюватися.

Висновки. Висвітлені у статті методи художньо-творчої резонансної взаємодії у своїй основі були підпорядковані ключовій меті – управління рівнем психічної та художньо-творчої активності та рефлексії майбутніх учителів музичного мистецтва як основних механізмів формування умінь художньо-творчої самоорганізації. Це управління здійснювалося у процесі підготовки й реалізації художньо-творчих завдань за допомогою міжособистісної й групової взаємодії студентів. Усі перераховані методи дозволили створити індивідуальну систему ефективної організації роботи, художньо-творчого середовища та інформації в залежності від особистісних властивостей і потреб. Ці методи працювали на формування як традиційної самоорганізації, так і самоорганізації креативного типу, до якої ми відносимо художньо-творчу самоорганізацію. Остання є вищою формою самоорганізації, яка перетворює студента в соціально та фахово активну особистість, що володіє не тільки необхідним рівнем інтелектуальної активності, але й технологією творчості.

References

- Гапонцев В. Л., Гапонцева М. Г., Федоров В. А. Применение идеологии синергетики к формированию содержания непрерывного естественнонаучного образования. *Образование и наука*. 2004. № 6(30). С. 90–94.
Gapontsev, V. L., Gapontseva, M. G. & Fedorov, V. A. (2004). Primenenie ideologii sinergetiki k formirovaniyu sodержaniya nepreryvnogo estestvennonauchnogo obrazovaniya [Application of synergy ideology to the formation of the content of continuous natural science education]. *Obrazovanie i nauka – Education and science*, 6(30), 90–94.
- Князькова О. Н. О понятии «культура самоорганизации личности студента». *Молодой ученый*. 2012, №11. С. 428–432.
Knjazkova, O. N. (2012). O ponjatii «kultura samoorganizatsii lichnosti studenta» [On the concept of «culture of self-organization of the student's personality»]. *Molodoy uchenyy – Young scientist*, 11, 428–432.
- Любимый Я. В. Соціальна рефлексія як механізм самоорганізації соціальних мереж. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2016. 1–2. С. 3–24.
Liubyvyi, Ya. V. (2016). Sotsialna refleksiiia yak mekhanizm samoorganizatsii sotsialnykh merezh [Social reflection as a mechanism for the self-organization of social networks]. *Multyversum. Filosofskiy almanakh – Multiversum. Philosophical almanakh*, 1–2, 3–24.
- Міщиха Л. П. Психологія творчості. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 448 с.
Mishchukha, L. P. (2007) *Psykhologhiia tvorchosti. Navchalnyi posibnyk* [Psychology of creativity. Tutorial]. Ivano-Frankivsk, Ukraine: Hostynets.
- Лошкарева Е., Лукша П., Ниненко И., Смагин И., Судаков Д. Навыки будущего: что нужно знать и уметь в новом сложном мире. Основные тезисы доклада. [Електронний ресурс]. *Навыки будущего. Сайт С.П. Курдюмова*. URL: <http://spkurdyumov.ru/uploads/2017/10/navyki-budushhego-что-nuzhno-znat-i-umet-v-novom-slozhnom-mire.pdf> (дата звернення: 15.02.2019).
Loshkareva, E., Luksha, P., Ninenko, I., Smagin, I. & Sudakov, D. (2017). *Navyki budushchego: что nuzhno znat i umet v novom slozhnom mire. Osnovnye tezisy doklada* [Skills for the future: what you need to know and be able to do in a new, complex world. The main theses of the report]. *Navyki budushchego. Sayt S. P. Kurdyumova – Skills of the future. Site of S. P. Kurdyumov*. Retrieved from: <http://spkurdyumov.ru/uploads/2017/10/navyki-budushhego-что-nuzhno-znat-i-umet-v-novom-slozhnom-mire.pdf>

6. Шумка А. Ситуативний метод та використання автентичного відео у навчанні іноземної мови. *Studia methodologica*. 2014, 36. С. 99–105.
 Shumka, A. (2014). Sytuatyvnyi metod ta vykorystannia avtentychnoho video u navchanni inozemnoi movy [Situational method and the use of authentic video in the teaching of a foreign language]. *Studia methodologica*, 36, 99–105.

Khan Yuytsen

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-9748-1976>
 postgraduate student of the Department of Theory and Methodology
 musical education of choral singing and conducting
 National Pedagogical Dragomanov University
 (Kyiv, Ukraine) E-mail: 814849170@qq.com

THE METHODOLOGY OF SHAPING THE ARTISTIC AND CREATIVE SELF-ORGANIZATION COMPETENCE OF A MUSIC TEACHER

Article's purpose. *The aim of the paper is to highlight the methodology of artistic resonating interaction based on the self-managing process where the teacher's impact is resonating with the variant of artistic self-development chosen by the student. All the methods are subjected to the aim, which is to manage the psychic and creative artistic activity as well as reflection of a music teacher being the main mechanisms of shaping the artistic and creative self-organization competence.*

Methodology. *The research was based on the principles of the theory of self-organization, their application in pedagogical activities; psychological and pedagogical principles of formation of the creative personality of the future teacher; theoretical and practical aspects of the integral professional training of the teacher of musical art.*

Scientific novelty. *The methodologies of artistic resonating interaction include the method of autonomic search, cut and try method, the method of psychological support, the method of stimulating the students to manage their time, situational method, the method of organized strategies, evaluative and regulative method, the method of positive and critical reflection, the method of optimal solving the tasks of creative artistic self-organization, the method of permanent and regular studying of acquired skills of creative artistic self-organization, analytical and sampling method, dialogic method.*

Conclusions. *The urgency of the research is contingent on the requirements to modern professional training, aimed at the competence being much-in-demand in all the spheres of human life and activities. The review of methodologies featured in research and methodological references prove that a music teacher training should go beyond the generally accepted traditional framework. It goes to show that a teacher is supposed to be the subject defining the educational way for every student, rather than merely delivering the knowledge. Therefore, it is necessary to extend the scope of a music teacher training by means of teaching methods and techniques based on previous experiences of the students, taking the knowledge from different subjects into a store of renewed professional knowledge.*

Kew words: *self-organization, skills, methods, music teacher.*

Стаття надійшла до редакції 25.04.2019 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор С. С. Горбенко